

Журнал «Краєзнавство»: історія та сучасні напрями діяльності

2017 року виповнюється 90 років журналу «Краєзнавство». Історія часопису бере витoki з 1925 р., що ознаменувався важливою подією для розвитку краєзнавчого руху в Україні – Всеукраїнською конференцією з краєзнавства, яка відбулася 28–31 травня 1925 р. в Харкові. З цією датою пов'язане й відзначення вперше з 2017 р. Всеукраїнського дня краєзнавства.

На конференцію зібралися представники з усіх областей України, фахівці різноманітних галузей науки, причетні до справи дослідження рідного краю. В роботі конференції брали участь музейні та архівні працівники, педагоги, географи, геологи, ботаніки, зоологи, етнографи, археологи, статистики, економісти, агрономи, метеорологи, діалектологи, пам'яткоохоронці з усіх куточків України і, звичайно ж, численні представники Всеукраїнської академії наук та її комісій і товариств.

Створеному під час конференції Українському комітету краєзнавства було добре зрозумілим, що для повноцінної роботи недостатньо юридично зареєструвати краєзнавчі осередки, налагодити інститут кореспондентів. Для цього був потрібен постійний зв'язок із краєзнавчими товариствами, гуртками, зацікавленими представниками громадськості, аматорами. Такий зв'язок ставав можливим, органічним і нерозривним завдяки друкованому органу Українського комітету краєзнавства. Саме він мав стати друкованим органом, в якому краєзнавчі організації мали б змогу оприлюднювати результати своєї роботи, концентрувати та систематизувати краєзнавчий матеріал.

Поява журналу «Краєзнавство» була продиктована необхідністю вплинути на краєзнавчий рух як з боку УКК, який перетворився в методичний і організаційний центр, так і з боку влади.

Право на видання журналу колегія Наркомату освіти надала УКК 6 січня 1926 р. Вже 8 січня 1927 р. УКК ухвалив: «Пристаупити до видання періодичного органу в розмірі 2 друкованих аркушів, накладом в 2000 примірників». Було утворено «... видавничо-редакційну комісію

в складі Дубняка, Криворотченка, Левицького, Немоловського, Янати».

Перший номер журналу «Краєзнавство» побачив світ у квітні 1927 р. на друкарських верстатах найбільшого Харківського виробництва «Пролетарій». Отже, Комітет почав видавничу справу і спромігся випустити в 1927 р. три номери; у 1928 р. – десять; у 1929 р. – десять номерів у трьох випусках; у 1930 р. – п'ять номерів часопису. Всього світ побачило 16000 екземплярів періодичного органу УКК.

Журнал «Краєзнавство» є цінним джерелом інформації про форму і зміст краєзнавчої роботи. Текстологічний аналіз текстуальної частини часопису, її внутрішньої структури, змісту, можливих еволюційних змін дає підстави стверджувати, що на сторінках «Краєзнавства» висвітлювалися теоретичні засади загальних питань краєзнавчої справи, її методика, публікувалися матеріали, що ілюструють досягнення в справі вивчення окремих регіонів ученими й аматорами; подавалася спеціальна бібліографія; здійснювалося літописання історії краєзнавчих організацій, які співпрацювали з Українським комітетом краєзнавства.

Журнал «Краєзнавство» виходив українською мовою, проте був розрахований не лише на україномовного читача, адже значна частина його матеріалів присвячувалася національним меншинам, які, до речі, не мали власних фахових краєзнавчих журналів.

Часопис складався з семи розділів. На сторінках загального розділу друкувались настановчі статті вченого секретаря УКК, головного редактора Михайла Криворотченка, Костя Дубняка, висвітлювалися загальні питання, державні завдання, теоретичні основи, напрями роботи на місцях.

У другому розділі містилися матеріали, присвячені методиці краєзнавчої роботи. Дописувачі розділу вимагали надати краєзнавству науковості, системності, плановості, вважаючи це запорукою успіху. Вони робили спроби відшукати шляхи популяризації краєзнавчої роботи, упорядкувати організаційно неоформлені і навіть стихійні краєзнавчі дослідження.

Рубрика «Шкільне краєзнавство» формувалася за принципом чергування матеріалів або дописів науково-методичного та практичного характеру, вироблення досконалих програм, форм, методів краєзнавчої роботи в школі.

Редакція часопису намагалася уникнути поверховості в своїй роботі, тому надавала всебічну допомогу краєзнавцям-аматорам. Важливою була спроба ознайомити останніх із новинками тематичної літератури. З цією метою в журналі виокремили рубрику «Бібліографія». На її шпальтах наводилися рекомендовані списки краєзнавчої літератури та робився огляд нових надходжень.

З 1928 року було започатковано рубрику «Наш край», де друкувалися цікаві відомості про окремі регіони України. Тематика статей була різноманітною, але перевага віддавалася історії, етнографії, географії. Особливо цінну інформацію редакція вміщувала в рубриці «Життя краєзнавчих організацій», що справді слугувала об'єднанню сил на основі обміну досвідом організаційної і творчої роботи на місцях.

Редколегія журналу ставила перед собою головне завдання – згуртувати краєзнавчі сили, поширити різноманітні форми роботи, зміцнити зв'язки між організаціями, популяризувати досягнення краєзнавчої діяльності.

Останні номери харківського періоду часопису «Краєзнавство» датуються 1930 роком, хоча у Постанові Колегії НКО від 30 травня 1931 р. є припис про забезпечення безперебійного видання періодичного органу УКК, який так і не було виконано. Тривала боротьба за продовження випуску часопису «Краєзнавство», який після неодноразових критичних зауваг, звинувачень в «українском націонализме и давно отжившей старине», мав стати на «платформу советского краеведения», «марксистско-ленинской методологии». Репресивні заходи проти членів УКК, а отже, й редакційної колегії, вирішили це питання не на користь центрального періодичного органу краєзнавців України.

Вивчення періодичного видання УКК підтверджує його важливість як носія інформації про загальні тенденції розвитку української краєзнавчої справи у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр., її науково-методичні, теоретико-методологічні засади, термінологічний аспект буття, практичні здобутки. Використання його матеріалів є необхідною умовою вичерпного пізнання розвитку науки і суспільства у вказаний проміжок часу. «Краєзнавство» є

таким історичним джерелом, яке здатне збагатити історіографічне, історичне відтворення функціонування структур організації, зміст категорій і форм історичної науки, простежити входження нових наукових пріоритетів у краєзнавство.

Даниною поваги до журналу УКК, репресованого у 1930-і рр., стало відродження однойменного видання у 1993 р. Його новими засновниками, на чолі з головним редактором, академіком НАН України Петром Тимофійовичем Троньком, стали Всеукраїнська спілка краєзнавців і редакція журналу «Пам'ятки України».

Від 2000 року співзасновником журналу є Інститут історії України НАН України. Журнал «Краєзнавство» із науково-популярного перетворився на наукове видання. Значно поліпшилися обсяги, наклад і вагомість журналу після 2008 року, коли Всеукраїнська спілка краєзнавців отримала статус національної.

Видання безкоштовно надходить до усіх центральних і обласних бібліотек, наукових бібліотек провідних вищих навчальних закладів України та авторам, крім того його pdf-версія усіх 97 номерів доступна для завантаження на сайтах НСКУ, Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського НАН України та Інституту історії України НАН України, у вільній мережевій бібліотеці «Вікісховище».

Постановою Президії ВАК України від 27 травня 2009 року журнал внесено до переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями «Історичні науки». Журнал включено до бази даних Google Scholar, Slavic Humanities Index, Україніка наукова, РІНЦ.

У журналі публікуються статті, присвячені історико-краєзнавчому рухові в Україні в ХІХ–ХХІ століттях, збереженню, використанню, популяризації пам'яток історії та культури, витокам і сьогоденню українського музейництва. На сторінках журналу друкуються статті, в яких розкриваються теоретико-методологічні засади освітянського краєзнавства, висвітлюється краєзнавча робота у вищих, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах.

Журнал має, крім ювілейних, постійні рубрики: «Літопис українського краєзнавства», «Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення», «Церковно-історичне кра-

езнавство: витоки та сучасний дискурс», «Краєзнавство в особах», «Музейництво в Україні: історія та проблеми сучасного розвитку», «Регіональні аспекти історичної демографії», «Історія України у світлі регіональних досліджень», «Теоретико-методологічні засади освітянського краєзнавства», «Джерела та біографічні студії», «Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя» та інші.

90-річному ювілею журналу Спілка та її регіональні організації присвятили й провели протягом року низку наукових і культурно-просвітницьких заходів. Крім того, відповідне питання обговорювалося на двох щорічних засіданнях Президії Спілки (16 лютого, 29 травня), неодноразово ставало предметом розмови на радіо та телебаченні. Зокрема, перший заступник головного редактора журналу О.Г. Бажан 7 квітня 2017 р. узяв участь у програмі «Ранок на каналі «Культура», присвяченій 90-річчю журналу та сучасним краєзнавчим дослідженням на його сторінках. 6 травня 2017 р. за участю Р.В. Маньковської та О.Г. Бажана відбулася трансляція програми «Літопис. Відлуння епох» на телеканалі «Глас», присвяченій 90-річчю журналу «Краєзнавство».

За підтримки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди видано «Національна спілка краєзнавців України в інформаційному просторі. До 90-річчя журналу «Краєзнавство». Крім того, в цьому ж університеті у жовтні 2017 року проведено читання «Журнал «Краєзнавство» як соціокультурний феномен ХХ–ХХІ ст.». Тематичні круглі столи з ініціативи обласних організацій проведено і в ряді інших вищих навчальних закладів України.

2 листопада 2017 р. в Національній історичній бібліотеці України відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України» в рамках Четвертих краєзнавчих читань, присвячених пам'яті українського державного і громадського діяча, вченого-історика, академіка НАН України Петра Тимофійовича Тронька. На пленарному та секційних засіданнях було обгово-

рено проблему: «Провідне друковане джерело краєзнавчої спільноти України: до 90-річчя наукового журналу «Краєзнавство». За результатами роботи конференції видано збірник доповідей і повідомлень «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України: Зб. матеріалів Всеукраїнської наук. практик. конф., м. Київ, 2 листопада. 2017 р. – (IV Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька)» (К., 2017. – 248 с.) Також спільно з Національною історичною бібліотекою України Президія Спілки планує в 2018 році підготувати і видати бібліографічний покажчик журналу «Краєзнавство».

З ініціативи Харківської обласної організації НСКУ заплановано видання буклету: «Журнал «Краєзнавство» (до 90-річчя заснування)».

Окремим напрямом відзначення 90-річчя журналу «Краєзнавство» стала діяльність щодо посилення рівня його присутності у веб-просторі, підвищення наукового статусу.

Ще 29 лютого 2012 р. Національна спілка краєзнавців України та громадська організація «Вікімедіа Україна» уклали «Меморандум про співпрацю», за яким Спілка зобов'язалася «дозволити використовувати інформацію, розміщену на сайті НСКУ та сайтах її регіональних підрозділів на умовах ліцензії». З цього часу всі випуски журналу «Краєзнавство» з'явилися у «Вікісховищі» та можуть вільно розповсюджуватися, за винятком комерційної мети. Цього ж року було видано диск pdf-версій усіх номерів журналу за 1927–2011 роки. Нещодавно було створено окремий бібліометричний профіль видання в системі Google Scholar.

Збільшення читацької аудиторії часопису великою мірою сприяє його безкоштовна розсилка до понад 140 найбільших фондосховищ України (університети, бібліотеки, архіви, музеї тощо)

Президія НСКУ щиро вітає редакційний колектив, авторів і читачів журналу зі славним ювілеєм – 90-річчям з часу виходу першого номера і сподівається, що і надалі авторитетне видання користуватиметься попитом серед наукової спільноти, буде вагомим підмогою наукового забезпечення краєзнавчих досліджень в Україні.